

”Snus under läppen och en massa snuskprat”

Maskulinitetsskapande på byggprogrammet

”Snus under läppen och en massa snuskprat” – så karakteriserar en elev på byggprogrammet sitt yrkesval. För mig låter det som en mycket stereotyp bild av byggarbetare – den där närmast parodiska snubben i keps som spottar snus och visslar och skriker efter tjejer som passerar bygget. Är inte han en utdöd typ?

Som forskare intresserar man sig oftast för förändring. Möten, blandningar och nya utmaningar drar till sig uppmärksamheten. För skolans vidkommande har det de senaste åren inneburit en upptagenhet av nya och omvälvande reformer, konkreta effekter av en globaliserad och kulturellt komplex samtid och förändrade könsroller i jämställdhetsdebattens och genuspedagogikens kölvatten. Frågor om pojkars och unga mäns roll i skolan har debatterats flitigt (Nordberg 2005). Det rapporteras om sämre skolresultat, om avhopp, bråkiga elever och frånvarande manliga förebilder i en förment feminin skolvärld, något som diskuterades i det förra kapitlet.

Men vad händer i de mellanrum som tycks märkligt påverkade av de stora samhälleliga förändringarna? Byggprogrammet är ett sådant mellanrum, som förblivit könsmässigt och etniskt relativt homogent. Mellan en och tre procent av eleverna på byggprogrammen i Sverige är kvinnor och sju procent har annan bakgrund än svensk (Lindqvist & Mårtensson 2005).

Det här kapitlet bygger på fältarbete i olika klasser på byggprogrammet vid en gymnasieskola i en mellansvensk stad. Med hjälp av en engagerad lärare har jag också fått in ett årtiotal enkätsvar från fyra klasser i årskurs 2. Åtta av de svarande var kvinnor och bara två elever har uppgivit annat ursprungsland än Sverige. En stor majoritet kommer från familjer där föräldrarna har klassiska arbetaryrken, likaså kommer de flesta från landsbygden eller från mindre samhällen.

De flesta elever som svarat på enkäten tycks anse att det finns en outtalad statushierarki mellan olika utbildningar, och att byggprogrammet hamnar ganska långt ner. ”Folk på andra program tycker att byggare är folk som är och var dåliga i skolan”, svarar en. ”Ja till exempel någon som läser Natur ser man som en mer intelligent person än någon som läser Bygg”, svarar en annan och en tredje skriver att ”ja, vi byggare har låg status medan natur och samhälle har otroligt hög”.

Trots föreställningen om utbildningens låga status i samhällets ögon, är det relativt hårt söktryck på byggprogrammen. Det är bara för några få som det tycks vara ett alternativ i brist på andra: ”För att jag var så kass och kom inte in på nåt annat.” Andra svarar att de aldrig skulle ”orka sitta på kontor” eller ”jag vill inte bli kontorsnisse”. Flera skriver att de vill jobba med kroppen och händerna, någon säger sig ha ”bygghänder”, de är inte teoretiker och vill inte sitta still.

Kostymnissen och byggaren

Många forskare har påtalat vikten av att studera maskulinitet som en kulturell konstruktion (Beynon 2002:2f). En genomgående idé är att pojkens utveckling till man sker i dialektik med omgivningens förväntningar. Det är de ideal som kulturen ställer upp som de rätta och riktiga för en människa av manligt kön som formar honom, snarare än någon inneboende, oföränderligt maskulin essens. Det faktum att det inte finns en enda maskulinitet, utan en rad olika mer eller mindre kulturellt legitimerade sätt att vara man på i dagens föränderliga samhälle, gör detta förhållande tydligt.

Ungdomar bär med sig genussystem och könsmönster som har etablerats utanför skolan. Men skolan har också en central roll i formandet av moderna maskuliniteter – både som en agent som bidrar till att skapa genus, och som en arena på vilken unga människor iscensätter, förstärker eller omförhandlar sin maskulinitet eller feminitet (Connell 2005:164). Olika maskuliniteter uppstår i relation till skolans hierarkiska organiserande av kunskap. Skolans sorterande principer ger upphov till vinnare och förlorare i skolvärlden, och därmed också till skilda maskuliniteter, menar Connell (2005:170). Till vinnarna hör de som ”lyckas” i skolan, som får höga betyg och studerar vidare i teoretiska ämnen.

Hög utbildning, många karriärvägar och valmöjligheter i yrkeslivet samt förmågan att behärska kommunikation och språk betyder i allmänhet akademisk framgång och därmed social makt (Mac an Ghail 1994:52). Det ger

upphov till en maskulinitet organiserad kring karriär, som betonar konkurrens genom kompetens, höga personliga ambitioner, förmågan att behärska känslor, socialt ansvarstagande, resultatfokusering, framåtanda och tävlingsbenägenhet (Connell 2005:173). Dessa egenskaper beskriver i stort sett den medelklassmaskulinitet som brukar betraktas som den hegemoniska maskuliniteten, som Marie Nordberg beskrev i det förra kapitlet, det vill säga det mest framgångsrika och kulturellt legitimerade sättet att vara man på i vårt samhälle. Men om den hegemoniske mannen i dag är en vit heterosexuell medelklassman, betyder det naturligtvis inte att alla män och pojkar ikläder sig den rollen eller ens strävar efter den. Det finns som sagt en mängd olika maskuliniteter i vårt samhälle, olika sätt att bli och vara man på som är mer eller mindre gångbara i skilda sammanhang. Maskulinitetskapande praktiker är naturligtvis beroende av omgivningens uppfattningar om och bedömningar av maskulinitet. Vad som värderas högt i en miljö, kan i en annan diskrediteras. Skilda typer av maskulinitet är alltså inte endast beroende av klass, utan är i hög grad också situationsbundna. De egenskaper som i ett sammanhang värderas mycket högt, kan i ett annat sakna samband med prestige, och vice versa. En och samma person träder i och ur olika roller.

De egenskaper och karaktärsdrag som brukar förknippas med den "goda" och "ansvarstagande" manligheten, är inte självskrivna eller dominerande i alla sammanhang. Detta visar på den hegemoniska maskulinitetens begränsade inflytande, och därmed också det problematiska med begreppet. I mitt material representeras den hegemoniska maskuliniteten förmodligen av de män som av några av byggeleverna beskrivs som "kostymnissar" eller "pappersvändare". "En man som går i kostym har ju mer status än en man som går i jobbarkläder", menar en, och en annan skriver att "folk ser kostymnissar som bättre".

Men även om det som kunde betecknas som en hegemonisk maskulinitet i det här sammanhanget knappast värderas särskilt högt, är det uppenbart att alla på något sätt tvingas förhålla sig till den. Hos några av byggeleverna tycks det i viss mån handla om att använda den som motbild. "Kostymnissarna" sitter instängda på kontor och vänder papper, och det rimmar illa med den ideala maskulinitet som många av byggeleverna tycks omfatta. Där den hegemoniska maskuliniteten betonar vikten av att ha kontroll, att planera och styra sitt öde, tycks byggelevernas framtidssyn i viss mån präglas av fatalism – "det blir som det blir", skriver någon – och i flera fall negativa förväntningar.

Medan medelklassdomarna uttrycker kvalitativa krav på sina förväntade jobb, räknar byggeleverna inte med någon större variation i sina framtida arbeten, något som också Göran Nygren berör i sitt kommande kapitel (jfr Willis 1981, Kalat 2007). Några betonar i stället vikten av att vara en skicklig yrkesman med gott anseende. Ett par har ambitionen att starta eget företag. I övrigt tycks drömmarna – i de fall man överhuvudtaget ger uttryck för några – mer handla om livet utanför arbetet, antingen i form av en trygg svenssonstillvaro, eller i pubertala fantasier om bilar, brudar och drivor med pengar.

Med Connells terminologi tillhör de som går yrkesinriktade linjer skolans "förlorare". Det är de som inte "när de högre nivåerna" och "klarar skolan". De pojkar som "misslyckas" tar till andra medel – sport, aggression och sexuella erövringar – för att tillgå annan typ av makt och definiera andra typer av maskuliniteter. Fysisk tuftighet, styrka, uthållighet och manlig homogenitet utmärker "arbetarpojken", enligt flera undersökningar av brittiska miljöer (Segal 1990:94, Hill 2003). Det tunga och slitsamma kroppsarbetet blir där den främsta symbolen för denna typ av maskulinitet. Betoningen av den fysiska överlägsenheten, den homosociala gemenskapen och machokulturen erbjuder en kompensation för den maktlöshet och sociala underordning man innehar i förhållande till andra män (Segal 1990:94). Med den tolkningen skulle den maskulinitet som tycks dominera i dessa undersökningar vara en identitet som man tar till i stället för eller i protest mot något annat, som man inte förmår uppnå.

I den svenska skola som jag har studerat är varken byggprogrammet eller den maskulinitet som tycks dominera där på något entydigt sätt "andrahandsval". För många är byggnadsarbetet tvärtom utan tvekan ett aktivt, medvetet val utifrån gediget intresse, och den maskulinitet som premieras här är den man identifierar sig med och eftersträvar. Även om medvetenheten om bygglinjens relativt sett låga status i skolvärlden till en del kan förklara den närmast övertydliga maskulinitet som några elever ger uttryck för, är det viktigt att hålla i minnet att dess rötter är många och förgrenade. Denna maskulinitet hämtar sin näring i hemmiljö, i mediala representationer och i skolmiljöns förväntningar, som den kommunicerar både som arena och agent (Connell 2005:164). I skapandet av den mycket fysiska manlighet som framträder både i enkätsvar och i fältarbetsituationer samspelar klass, kön, etnicitet och – inte minst – en regional identitet i ett identitetsskapande som till stor del tar form genom ett urskiljande av andra stereotyper.

Målarpullan, estetaset och den kroppsliga maskuliniteten

»Varför tror du det är så få tjejer som går byggprogrammet?» lyder en fråga i enkäten. De allra flesta hänvisar till arbetets tunga och slitsamma karaktär. (Av de åtta kvinnor som svarat på enkäten anser sex av dem att de inte har särskilt mycket gemensamt med sina manliga kurskamrater.) Att vara byggjobbare kräver fysisk styrka och tjejer saknar både muskler och viljan att slita: »Dom är väl rädda att ta i lite», »dom orkar inte bära någonting» och »dom är klena å kanske värdelösa» är några svar. Dessutom är jobbet skitigt, och det är också något som förknippas med manlighet och antas verka avskräckande för flickor: »vissa är rädda att få skit under naglarna» eller »de gillar väl inte att skita ner sig». Flera menar att byggarbete är ett mansjobb, med argument som »man jobbar med sin händer och det är ofta hårt och jobbigt», det »kräver muskler, teknik och hjärna». »BYGGJOBB ÄR MANSJOBB», skriver en elev med versaler. Andra tror att det har att göra med den sociala miljön. Byggarbetet karakteriseras av en elev som »snus under läppen och massa snuskprat». Tjejer trivs inte därför att de inte är »lika accepterade ute på byggena», de pallar inte för trycket, jargongen och sextrakasserierna, menar några elever.

På frågan om byggarbetare är ett manligt yrke svarar de flesta ja. Av de tjejer som trots allt går byggprogrammet, väljer de flesta inriktningen på måleri det andra året. De blir »målarpullor», som några uttrycker det. Även målarverket kan vara slitsamt och fysiskt krävande, men här för man fram att måleriet stämmer bättre med förment feminina kvaliteter, som konstnärlighet, »petighet» och känsla.

När jag frågar Fredrik hur de tjejer som går bygg på hans gymnasium verkar trivas, säger han att han inte vet så mycket om dem. De är några tjejer på måleri som verkar hänga ihop med varandra. De är inte tjejiga, menar Fredrik – och det tycks i sammanhanget vara något positivt. Det är ett förhållande som påtalats i många andra undersökningar av unga människors könskonstituering. Det feminina har, som vi såg i föregående kapitel, negativ laddning i allmänhet och för män i synnerhet, medan det maskulina kan betraktas som något positivt även för kvinnor.

På frågan om det finns något typiskt manligt eller kvinnligt i utbildningen, har några angivit skillnaden mellan byggarbete och dekorationsmålnings två yttreligheter med könsmässig laddning. Enkätfrågan ger överhuvudtaget upphov till mycket stereotypa kontraster. Som manligt anges exempelvis muskler, att gymma, hantverk, kroppsarbete, lyfta tunga saker, att slita ut sin kropp, fordon, slagsmål, bilar, öl, fixa i garaget, bättre

byggda muskulärt, äta, knarka, snusa, att mecka med bilar och göra praktiska saker, köra en fet jänkare, kolla på TV och vara överallt utom i köket. Det kvinnliga beskrivs i samma anda som smink, kvinnor är nog petigare, sny kläder, barn, balett, cider och skitsnack, barnavård, omsorg, hemkunskap, grina, röka, mode, dans, laga mat och städa, tvätta och diska, tjata på en att städa, mode, estet, ta hand om gamlingar och – att vara i köket.

Här framträder en traditionellt könskodad arbetsdelning. Allt i hop andas en önskan om entydiga och klara könsgränser och föreskrivna roller för män och kvinnor, där den fysiska manligheten har ett högt värde.

Karakteriseringarna av det manliga och det kvinnliga får väl ses som en föreställning om hur saker och ting bör vara, snarare än hur de är. Å andra sidan svarar fröidsintressena hos många av killarna mot idén om den fysiska maskuliniteten. Flera uppger att de lirar fotboll eller hockey, kör cross eller meckar med bilar, »super», »gymmar» eller »knullar». På frågan om man har mycket gemensamt med de andra på bygg återkommer samma teman.

Den manliga nämnaren framstår närmast som en antites till det kvinnliga, som förknippas med en vekhet som man i egenskap av man måste hålla ifrån sig. Det är en hållning som sätter sina spår i kropp och rörelsemönster. Umgänget i korridorerna präglas av mer eller mindre vänskapliga knuffar och slag, yviga gester och tacklingar. Många tar rent fysiskt mycket plats – de brer ut sig på sitplatserna och halvligger över bänkar. Utspottade prillor är ett ständigt problem.

Å andra sidan är det de elever som lever upp till den stereotypa maskuliniteten som syns och utmärker sig. Men alla pojkar anammar inte denna maskulinitet, och maskuliniteten används inte bara av pojkar och män. Det är något som blir väldigt tydligt redan efter en kort tids fältarbete. När jag satt och pratade med två av den ena klassens tre tjejer under en rast, aktualiserades frågan. En av flickorna, Ellen, hade från början tänkt sig att bli florist eller frisör. Hon valde bort det på grund av att hon inte kunde tänka sig att gå i en klass med bara tjejer.

Ellen: Det blir så mycket skitsnack. Med killar är det annorlunda. Då är det bara »smack» (hon visar en rak höger) – och sen är det bra. Men tjejer; de kan bara gå och sura.

Jag: Varför tror du det är så?

Ellen: Vet inte. Jag släss. Jag är inte så'n. Är det nå'n som är taskig så – smack. Jag har alltid varit med killarna.

Ellens resonemang visar på en central paradox. Hennes språk och handling bär på möjligheten att bryta mot de stereotypa könsmönstren. En flicka kan lika gärna använda tejp i stället för plåster. Men genom att nedvärdera sitt eget kön och själv peka på att hon bara härmar ett maskulint ideal, inskräper hon i stället stereotyperna. Det visar på hur sammanflätade de maskulina idealen är med en nedvärdering av det feminina.

Men det visar kanske också på hur den som inte är ifrågasatt i sin maskulinitet och som förfogar över de i detta sammanhang betydelsefulla markörerna för den normerande maskuliniteten, har större möjlighet att ifrågasätta rådande normer. Petter verkar ju tycka att Ellen borde använda plåster, inte för att hon är tjej utan för att såret annars kan bli infekterat. I den meningen är det han som för ett ögonblick lämnar könsstereotyperna.

Estetfrisörbögen och heteronormen

En motsättning som framstår som tydlig i enkätsvaren är den mellan det manligt dominerade byggprogrammet och den kvinnligt dominerade estetlinjen. Den påtalas av nästan alla. Svaren spänner mellan en mer skämtsam och lättsam attityd till ett mer öppet uttryckt förakt för dem som förmodligen ses som mest annorlunda i förhållande till den egna identiteten. "Mm, vi hatar estetjävvarna", svarar en elev. "Estretasen" eller "estetäcklen" framkallar olust genom att bryta mot föreställningarna om hur man ska se ut och bete sig som man eller som kvinna. De ligger så långt man kan komma från den kroppsligt definierade maskulinitet som flera av bygg eleverna ger uttryck för.

"Kan man se på elever vad de går för program?" frågar jag Fredrik. Nej, det tycker han inte. Alla ser ungefär likadana ut. Fast det förstås - estreterna utmärker sig. "Hur då?" undrar jag. "De har frisyret som fågelbon och knepiga kläder, de ser trötta ut, de är vitsminkade och har trasiga strumpor", svarar Fredrik. "Hur manligt är det att som kille ha snorgöna tajts?" säger Mattias med en humoristiskt menande min när vi pratar om elever från estetprogrammet. Frisörinjen har, vid närmare eftertanke, också sina kännetecken, enligt Fredrik. Särskilt utmärker sig en avvikare, "estetfrisörbögen", den enda killen på frisörinjen. Han klär sig som en tjej, umgås med tjejer och "går inte som en karl".

Jag: Går det inga bögar i din klass då?

Fredrik: Det vill jag inte säga. En kille är djävligt bözig.

Påståendet förvånade mig lite. Under skoltid är mönstret nämligen otvetydigt: killarna umgås i grupper som tycks vara mer eller mindre fasta, och de få tjejerna håller sig till varandra. Även om eleverna inte har bestämda platser under lektionerna, är placeringen ändå förutsägbar. Killarna sitter utspridda i salen i mindre grupper, företrädesvis långt bak. De få som har invandrarbakgrund placerar sig tillsammans, oftast långt fram i salen. Längst fram sitter ofta flickorna tillsammans, och i det andra hörnet brukar en av killarna, Daniel, sitta ensam.

När jag frågar Ellen och Sara varför de föredrar varandras sällskap, skratrar de och säger att det har de inte tänkt på. Men de påstår inte att de är annorlunda än andra tjejer - även om de strax innan hade berättat att de inte drog sig för att slåss med knytnevarna. De fortsätter att berätta för mig hur falska, opålitliga, skvallriga och avundsjuka flickor och kvinnor är - och hänvisar till pms och hormoner. Efter en liten stund kommer Petter ut från lektionen och närmar sig oss nyfiket. Petter tillhör de pojkar i klassen som både fysiskt och verbalt tar mycket plats. Han är stor och kraftig, skämtar mycket med sina klasskamrater och går bygg bara för att få ett examensbevis. Jobb har han redan fixat. Snart har Petter lagt sig i diskussionen. Han iakttar Ellen och Sara med skeptisk min.

Ellen: Tjejer är så löjliga!

Sara: Om jag var kille skulle jag vara bög. Jag skulle aldrig stå ut med mig själv.

Petter: Men kan inte vi också vara trötta och gnälliga då?

Ellen: Men ni är inte så långtjurriga.

Hos Ellen och Sara förknippas maskulinitet med rättframhet, ärlighet, uppriktighet och mod. Kvinnor är labila - män är stabila, flickor är opålitliga och falska, pojkar säger vad de menar och menar vad de säger. Men den positiva maskuliniteten tycks samtidigt förknippas med en viss kroppslig disposition, som överraskande nog kan användas av både pojkar och flickor. När Ellen berättar om hur hon hade skadat handen under en tidigare plåt-lektion, blir den positiva värdeledning som även denna del av maskuliniteten omfattar tydlig. Ellen behövde stoppa blodflödet och gick för att be läraren om lite tejp.

Petter: Tejp? (förvånad min).

Ellen: Jaj! Plåster är omanligt. Jag kunde ju inte fråga efter plåster. Det är löjligt. Nej, man får ta tejp (skratt).

Petter: Men det kan ju bli, vad hetet det, infekterat ju. Var och så.

Jag: Hur är man då?

Fredrik: Som man ser på TV. De andra, inklusive mig, har bögfobier.

Han har väl fått några tillsägelser, om man säger så.

Jag: Vad gör han då?

Fredrik: Han står så himla nära folk. Han ska hålla på och smekas och djävlas.

Som om inte det vore nog, är den där killen dålig på att munhuggas också. Han har emellertid ett alibi: fast sällskap med en tjej. Vid närmare eftertanke kommer Fredrik på en till i klassen som är lite "bödig".

Fredrik: Han är lite feminin i sättet, kvinnlig i vissa saker.

Jag: Hur är man då?

Men det kan Fredrik inte riktigt sätta fingret på. Det har att göra med hur man rör sig och hur man pratar eller bemöter andra människor.

Jag: Passar man inte som byggjobbare om man är bög?

Fredrik: Jo, det är OK, så länge man håller det inne.

Det nedlåtande talet om bögar visar tydligt på en praktik som unga män, och även kvinnor, använder sig av för att inskräpa sin normalitet och den heterosexuella normens överordning. Fjolla, kärring och bög är vanliga tillmälen som bidrar till att upprätthålla den hierarkiska ordningen av kön och sexuell läggning (Connell 2005:172).

På frågan om det är viktigt att vara manlig som man och kvinnlig som kvinna, svarar flera i enlighet med dessa föreställningar. "Ja, det är väl för fan klart att det är!", "Ja, för män ska vara män och inga fjollar", "Ja, för om en man betar sig som en tjej blir man kallad bög", "Ja, man vill inte förknippas med en kvinna", är några av svaren. En kvinna ska vara kvinna och en man ska vara man, och det styr hur man betar sig, hur man klär sig, rör sig och pratar – och de yrkes- och studieval man gör. En kvinna som övertar manligt kodade attribut eller företeelser kan vara i sin ordning. Det kan till och med i viss mån vara prestigehöjande för henne, även om "män dras till kvinnliga kvinnor", som en elev uttrycker det. "Det är coolare att gå bygg om man är tjej", säger en annan elev. Men för en man utgör könsgränsen en minerad mark.

Homofobi är grunden i dagens normerande maskuliniteter, menar flera mansforskare (Connell 1999, Kimmel 1994). Om horstigmat – den ständigt närvarande risken att bli utpekad som "hora" – utmärker och upprätthåller

gränserna för kvinnors handlingsutrymme, är bögstigmat förmodligen det mest påtagliga horet för den man som inte betar sig enligt det normerande manliga sättet (Mac an Ghail 1994). Eftersom manlighetsgränsen ständigt är hotad, måste den också ideligen dras på nytt, inskräpas och omformuleras. Om man till fullo ska anpassa sig till den normerande manligheten, är möjligheterna att uttrycka sin identitet starkt begränsade. Man är hänvisad till beteenden och praktiker som cementerar hierarkier, dominansförhållanden och förtryck, inte bara mot de män som är homosexuella, utan mot alla män. Därför begränsas i det fallet ens valmöjligheter i livet.

"För vi är så rasistiska på bygg"

På frågan om varför man tror att så få med utländsk bakgrund söker till byggprogrammet, är det flera som opponerar sig mot frågan. "Vad då få, det kryllar ju av dom", "Få?? De är alldeles för många" eller "För vi bor i Sverige", skriver exempelvis några elever. Det verkar inte vara en fråga man har reflekterat över eller diskuterat. Ändå är det alltså ett faktum att endast 7 % av byggeleverna nationellt sett har annan bakgrund än svensk. Av dem som svarat på enkäterna har som sagt endast två angivit ett annat födelse-land än Sverige. I Fredriks klass går ingen med annan etnisk bakgrund än svensk. De flesta har ingen förklaring till vad detta kan bero på. Några få har gett mer varierade svar. "De vet inte tillräckligt om bygg och har inte någon som har jobbat inom bygg i sin familj", "Kanske att det anses B att vara hantverkare i detas hemland" eller "Dom vill ha en finare utbildning".

Det finns de som uttrycker en mer eller mindre uttalad kritik mot den rasism som man menar präglar både branschen och utbildningen. "Det är mycket rasistiska åsikter hos dom äldre inom bygg" och "Många lärare har väldigt konstiga åsikter", skriver ett par elever. "På ett bygge lever dom kvar i 1800-talet och utländska människor är inte lika mycket värda", skriver en annan. En elev menar att "Det är jävla många feiga bönder som i gäng vågar visa att dom är rasister och när dom är själva är dom feiga och går runt med knogjärn".

En fjärdedel av svaren har en direkt främlingsfientlig prägel. "Skit samma, jag vill inte ha dem här", "För att dom är värdelösa" eller "inte tillräckligt kompetenta", "Dom sköter inte sitt jobb", "för att det krävs lite hjärna" eller "för att dom flesta vill sitta på stolen och ta pengar i stället för utbildning" är några av svaren.

REBECCA LENNARTSSON

När man förklarar varför så få kvinnor söker till bygglinjen, söker man svaret i dess kroppsliga dimension. Det skitiga slitgörat och de tunga lyften är inte lämpade för kvinnors kroppar. När invandrarungdomars olämplighet förklaras, lyfter man i stället fram arbetets teoretiska delar: "invandrarna" anses inte vara tillräckligt smarta, de klarar inte av jobbet för de är inte lika bra som "vi" är. Föreställningarna om andras begränsningar säger någonting om hur man vill se sig själv. Genom stereotypa bilder av kvinnor som svaga och fåfånga, och av "svartingarnas" inkompetens, slöhet och opålitlighet, upprättas den lika stereotypa bilden av byggkillen: en fysiskt stark och duglig arbetare, som inte drar sig för att hugga i eller skita ner sig. Han är uthållig, pålitlig, kompetent och lojal.

Grabbens återkomst – eller var han aldrig borta?

Bilden av den typiske byggaren sammanfaller gärna med vissa förutfattade meningar (Nordberg 2005a:136). De pojkar som i sina svar stämmer överens med den stereotypa bilden av en ung arbetarkille, blir till stor del också de som lyfts fram i det här kapitlet. Ändå är kanske det mest påtagliga i studien den variation som svaren trots allt uppvisar. På frågorna som rör klassernas sammanhållning, svarar många att alla i deras klass är trevliga, man har mycket gemensamt och ingen är mobbad. Men det finns också de som menar att de inte har så mycket gemensamt med övriga i klassen, och att det finns "den/dom som går ensam/na". "Dom är bönder och barnsliga, jag skiter i min klass", svarar en elev. Det är också många som inte ger uttryck för några som helst homofoba, misogyna eller främlingsfientliga föreställningar.

Alla är dock tvungna att på något sätt förhålla sig till den normerande maskuliniteten. Den maskulinitetsnorm som framträder tycks i grunden vara en reproduktion av traditionell arbetarklassmaskulinitet, med fyrtarna i industrisamhällets lönearbete, den försörjning det gav och den fysiska styrka det krävde. Som Göstra Arvastson (1987) i boken *Maskinmänniskan* beskrivit arbetargrabbarnas inskolning till skeppsvarv och fabriker under 1930- och 40-talen finns det här likheter, men också en avgörande skillnad. Dåtida maskulina ideal bottnade i drömmar om att förutom att bilda familj också få ett livslångt riktigt arbete. I den nya ekonomin och på en rörlig arbetsmarknad har denna senare möjlighet i stort sett försvunnit. Därmed har också förutsättningarna för dagens maskulinitetskulturer förändrats.

Det sena 1900-talet har inneburit omvälvande förändringar på arbetsmarknaden, från en industriell till en postindustriell ekonomi, från ett fabrikssamhälle till ett kunskapssamhälle, med en ökad jämställdhet för kvinnor på arbetsmarknaden och allt fler mångkulturella arbetsplatser. Den fysiska styrka och arbetsstolthet som varit grunden i arbetarklassmaskuliniteten har underminerats av ett samhälle som dominerats av andra färdigheter (Beynon 2002:87, Mac an Ghail 1994).

Den "gamla manligheten" har förklarats död. Men i samma stund uppmärksammas en "nygammal" arbetarklassmaskulinitet, omstöpt i kommersiell, säljbar form av glassiga magasin – i Sverige har vi exempelvis Slitz, Café och King – och reklammakare, i en ny våg av identitetsskapande prylar och bilder som vänder sig till pojkar och män (Beynon 2002:98, 107ff). I Sverige, med sin tradition av lätt självironisk och humoristisk reklam, träder Norrlands Guld-killarna fram som sympatiska uttryck för något genuint svenskt och genuint manligt. Det är en maskulinitet som innehåller alla de traditionella elementen: muskler, bilar, fotboll, bärs och brudrar – men med en ironisk vinkling, ett självmedvetet och distanserat leende i mungipan. Är det vad det är frågan om här? Eller kan det vara så att den dödförklarade maskuliniteten egentligen aldrig har försvunnit – att medan forskarna har riktat sitt sökarpjus mot det som ligger i stöpsleven, mot det obeständiga och övergående, har annat förblivit relativt fast och konformt?

I alla händelser skapas fortfarande genusmönster som strider mot skolans jämställdhetsuppdrag. Homofobi, misogyni och rasistiska tendenser är alla exempel på förtryckande och problematiska maktpraktiker (Connell 2005:176). Men de är också komponenter i en manlighet som inte bara innebär problem för dem som blir offer för den, utan också för de unga männen själva. En snäv och begränsad maskulinitet som inte tillåter avsteg från normen reproducerar ett hierarkiskt klassmönster. Därmed reser man höga hinder för sin förmåga och sina möjligheter och begränsar därigenom sitt eget liv.

I nästa kapitel förs diskussionen vidare kring hur sådana normer för kön och sexualitet, som råder inom byggprogrammet, blir synliga på andra skolor och hur de bemöts av lärare och elever. Där får vi se hur normerna för hur man ska bete sig som heterosexuell man och kvinna inskränker människors frihet, men också vilka möjligheter till förändring och utvidgning av handlingsutrymmet som är på väg att skapas.